

УДК 78.071.2:378.134

Онищук В. І.*

ДИРИГУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкривається сутність дисципліни диригування, яка формує професійні навички майбутнього керівника інструментального колективу, сприяє інтелектуальному розвитку студента, виховує в ньому любов до своєї професії.

Ключові слова: диригування, виховання високопрофесійного диригента, формування професійних навичок, інструментальний колектив, навчання в інституті мистецтв.

Виховання високопрофесійного диригента – одна із складних проблем сьогодення, яка зумовлена тим, що серед інших професій диригентське мистецтво є чи не наймолодшим, хоч і має свою багатовікову історію.

Диригування є однією із важливих навчальних дисциплін формування майбутніх фахівців-диригентів, керівників творчих колективів, сприяє розвитку їх інтелектуального рівня та особистісних якостей.

Дослідження проблеми формування диригентських навичок та інших аспектів диригентської підготовки завжди було в полі зору низки відомих музикантів-педагогів, відомих диригентів, мистецтвознавців. Наприклад, науковці І. Маркевич, К. Ольхов, О. Поляков розглядають розподіл диригування на “мистецтво” та “керування”, доводять тезу доцільності розгляду діяльності диригента як поліфункціональної; комунікативний зв’язок з виконавським колективом досліджує М. Багріновський; питання про пластичний бік диригентського висловлення, позицію у встановленні непохитного зв’язку диригентської пластики з художнім образом твору та взаєморозуміння диригента й оркестрантів науково обґрунтовують Е. Ансерме, Ю. Домаркасі, М. Канерштейн, Дж. Кахідзе, М. Колесса, С. Кондрашев, Ф. Коробов, А. Пазовський, Б. Смірнов, Г. Макаренко. Особливий підхід до мануальної техніки пропонує О. Поляков, що розглядає її як мову диригування. Професійні навички диригента, його особистісні якості, музична та загально-гуманітарна освіченість, поза якими не може здійснитися виконавська інтерпретація стали предметом дослідження Л. Гінзбурга, Г. Деханта, О. Іванов-Радкевича, Е. Лайнсдорфа, Г. Макаренка, К. Ольхова, А. Пазовського, Л. Сідельнікова, М. Римський-Корсакова, Є. Рубахи, В. Фуртвенглера, Г. Шерхена та ін.

Зокрема, О. Іванов-Радкевич вважає, що “...якщо вже для сформованого музиканта головним завданням в процесі навчання диригуванню є набуття спеціальної техніки диригування, то для молодого виконавця, який тільки починає своє музичне життя, диригування є перш за все засобом його музичного виховання. Центр ваги в заняттях з диригування переміщається в такому випадку із засвоєння специфічних технічних знань і умінь в сторону розвитку загальної музичальності в самому широкому розумінні цього слова” [2, с. 11-12].

М. Канерштейн зазначає, що “...при наявності різних підходів до тих або інших питань викладання не виключена можливість узагальнення основних принципів методики, виявлення загального, що неминуче повинно зблизити викладання педагогів різних шкіл, різних напрямів. Кінцевою метою педагога, його основним завданням є виховання диригента - музиканта, який відповідав би високим вимогам сучасного ... мистецтва” [6, с. 5-6].

На думку відомого педагога, диригента, фундатора Української диригентської школи М. Колесси “...диригування – це таке ж саме виконавське мистецтво, як спів, гра на скрипці, кларнеті чи будь-якому іншому інструменті. І разом з тим диригування суттєво відрізня-

* © Онищук В. І., 2012

ється від решти видів виконавського мистецтва: якщо музиканти–виконавці мають справу з бездушним інструментом (фортепіано, скрипка, флейта, арфа та ін.), на якому вони грають краще чи гірше в залежності від якості інструменту і від своєї майстерності, то диригент має перед собою багато різних індивідуальностей, хористів або оркестрантів, яких він повинен об'єднати в єдине ціле, в один згуртований колектив так, щоб він зазвучав під його керівництвом як добре настроєний інструмент” [3, с. 3].

На думку М. Римського-Корсакова, „...диригенти, хормейстери і акомпаніатори формуються із тих же інструменталістів і співаків... Озброєний умінням володіти одним або двома інструментами, здібний, тобто з природним сольфеджіо, зі знаннями елементарної теорії і поняттях про гармонію та інструментовку учень легко стане диригентом або хормейстером, якщо володіє для цього достатньою кмітливістю і моральними якостями” [8; с. 204].

Мета статті полягає у визначенні проблем та ефективних шляхів їх вирішення у процесі формування в студентів інститутів мистецтв професійних диригентських навичок.

Диригування – складний, багатогранний творчий процес управління колективом, який опирається на широкий комплекс диригентської техніки – складної системи жестів, яка включає в себе техніку рук, корпусу, голови, міміку, дихання, за допомогою яких диригент здійснює керування музичним колективом. Водночас, диригування – це складний психологічний процес, який включає в себе як внутрішні переживання, так і емоційну віддачу, уміння підпорядковувати своїй волі дії виконавців оркестру та розкривати ідейний, емоційно-образний зміст твору, його музичну красу, виховувати любов до цієї професії, формувати професійні якості виконавців тощо.

Звісно, що формування постаті диригента залежить від природних здібностей, але досягнути значного професійного рівня можливо музикантам з гарними музичними здібностями. Як правило, у яких добре розвинений музичний слух, відчуття ритму, такту, характеру твору, форми і стилю, музичного смаку та міри, пам'яті, фантазії, пластичності рук, а також наявності уміння володіти собою, швидко орієнтуватися в партитурі, бути дисциплінованими, ініціативними, наполегливими, ерудованими та високоосвіченими, тактовними в педагогічній діяльності та володіти прекрасними організаторськими здібностями. Лише за цих умов студенти в майбутньому можуть стати високопрофесійними вчителями-вихователями.

Диригування – один із найскладніших видів музичного виконавства, управління колективом музикантів (оркестром, ансамблем) у процесі вивчення та публічного виконання ними музичного твору. За визначенням І. Маркевича, „...диригування є ... мистецтво, наука і управління” [4, с. 116], яке складається із спеціально відпрацьованих схем жестів. Віддаючи належне мистецтву диригування, необхідно приділяти увагу теорії диригування, яка покликана пояснити цей феномен, перш за, все як управління. Диригування здійснюється за допомогою спеціальних дій, жестів, які передають інформацію від диригента до музикантів, виховують їх.

Учений К. Ольхов визначає диригування як „...своєрідний переклад музики на мову жестів, уміння за допомогою набутої техніки диригування, міміки впливати на колектив виконавців, передавати їм свої виконавські наміри” [5, с. 22].

Майбутній диригент – керівник оркестрового колективу з допомогою диригентських жестів має спілкуватися із музикантами-виконавцями, забезпечуючи ансамблеву злагодженість й технічну досконалість виконання, передаючи всі свої художні наміри і творчий задум композитора. Основним завданням диригента є уважне, максимально точне відтворення авторського задуму, уміння його реалізовувати.

У наш час майбутній диригент – це високоосвічена, з високим інтелектуальним рівнем загального та музичного розвитку, насамперед, володіє умінням пропагувати найкращі музичні зразки вітчизняної і світової музичної культури, розкривати зміст твору, бути професійним інтерпретатором, а також наставником-вихователем творчого колективу.

Важливою навчальною дисципліною у вихованні майбутнього диригента є «Методика викладання диригування», яка навчає студента теоретичним та методико-практичним засадам

постановки, вирішення художніх завдань, ознайомлення із усіма засобами та способами диригування, виховання естетичних якостей в музикантів-оркестрантів.

Теорію диригування можна порівняти із мовною грамотою. Для того, щоб навчитися добре писати і читати, потрібно знати правила правопису і практику їх використання. Для того, щоб навчитися професійно диригувати, потрібно знати не тільки теорію диригування, але і вміло її поєднувати з практикою. Знання теорії диригування не є самоціллю, а необхідною умовою вдосконалення диригентської практики. Існує думка, що теорія повинна йти попереду практики. У цьому контексті фундатор теорії диригування Г. Шерхен зазначає про необхідність першочергового засвоєння "... техніки диригування <...> до дрібних деталей, перш ніж ученю уперше стане за диригентський пульти" [9, с. 631].

Диригування – це один із найскладніших видів музичного виконавства. Однак, деякі музиканти вважають, що це не мистецтво і навчатись йому не потрібно, інші переконують, що цьому навчитися можуть тільки особливо обдаровані люди. Дехто вважає, що для диригування потрібно мати тільки диригентське обдарування, а техніка прийде сама по собі, завдяки практичним діям. Усі ці думки є хибними, однак, певною мірою, у них є раціональне зерно, оскільки є багато відомих диригентів, які не отримали свого часу професійної диригентської освіти і добре керували і зараз керують оркестрами чи хорами. Але це є рідкісний виняток. Для того, щоб стати за оркестровий пульти, потрібно пройти всю підготовчу роботу в класі з диригування, отримати певні диригентські практичні навички. Адже диригентом можливо стати лише у процесі систематичної, щоденної, кропіткої праці.

Майбутній диригент повинен опанувати низку навчальних дисциплін: елементарну теорію музики, сольфеджіо, гармонію, поліфонію, інструментування, читання партитур, методику роботи з оркестром, аналіз музичних творів, історію музики, педагогіку, етику, естетику, психологію, історію, літературу та інші дисципліни, які йому допоможуть орієнтуватися у складних питаннях, що виникають у процесі роботи. Ці та інші дисципліни студент – майбутній диригент професійно опановує у ВНЗ.

Багато хто із музикантів вважає, що диригування хором і оркестром мають велику розбіжність і специфічні особливості у техніці. Натомість, дослідник диригентської практики І. Разумний переконує, що "... дійсно, оркестри і хори відрізняються своєю специфікою, але різниці в техніці диригування <...> немає. Для кожного диригента потрібні правильна постановка диригентського апарату, вільний, пластичний рух рук, художня жестикуляція. Щоправда, жестикуляція в хоровій практиці вживається більш легка, на меншій амплітуді <...>" [7].

Підсилює цю думку М. Колесса у своєму підручнику „Основи техніки диригування” (1981) [3]. Він для наочності подає приклади із хорової літератури, але вважає, що теорією диригування "... можуть користуватись однаковою мірою і майбутні оркестрові диригенти, тому що теорія і техніка тактування загальні для хорового і оркестрового диригування” [3, с. 5].

Щоб підготовка в класі диригування була ефективною, необхідно щоб заняття відбувалися спочатку під супровід концертмейстера (фортепіано), а потім лише в оркестровому колективі. Час для занять студента в класі із концертмейстером чітко визначений і його необхідно навчитися раціонально використовувати та грамотно розподіляти, щоб за максимально короткий часовий відрізок відпрацювати основні завдання уроку й набути максимум знань, умінь та навичок диригування. Саме на таких заняттях в класі з диригування у майбутніх диригентів "... проявляється індивідуальність <...> й можна побачити справжнє злиття композиторської і виконавської думки” [1, с. 65-67].

Результативність підготовки майбутнього диригента значною мірою залежить від спільних дій викладача, студента і концертмейстера. Заняття в класі з диригування із концертмейстером передбачає основну мету – забезпечення студента навичками підготовчого, передрепетиційного етапу з оркестром. На цьому етапі навчання поведінка майбутнього диригента, його

робота за пультом, уміння демонструвати жестами покази та зняття фермат мають супроводжуватися поглядами в бік оркестрових груп або окремих солістів.

Специфіка роботи з творчим колективом вимагає від майбутнього диригента уміння:

- 1) спланувати репетицію;
- 2) підготувати нотний репертуар (оркестрова партитура і партії);
- 3) підготувати приміщення до занять;
- 4) встановити з ними творчий контакт;
- 5) чути оркестрову партитуру і корегувати помилки у процесі виконавства (точно і лаконічно давати зауваження і виправляти помилки).

Така практика диригентської підготовки має відбуватися згідно з планом. Тому необхідно, щоб у чітко визначений час на заняттях з «Оркестрового класу» працювали студенти-випускники над вивченням своїх власних оркеструвань і вдосконалювали професійні диригентських навички в роботі з творчим колективом.

Натомість ми не виключаємо використання сучасних технічних записуючих засобів в навчальному процесі. У цьому випадку вони можуть стати корисними у набутті практичних диригентських навичок, наприклад, швидко й позитивно реагувати на характер твору, його динаміку, темпові відхилення, інтерпретацію, художній образ та зміст тощо.

Підсумовуючи вищезазначене, слід констатувати, що висвітлення та акцентування на проблемних питаннях підготовки майбутніх диригентів в інституті мистецтв дадуть змогу покращити їх якість навчання. У цьому випадку велика відповідальність лягає на плечі як студента, який вирішив стати диригентом, присвятити себе диригентській професії, а також і на його педагога, який має обов'язок виховати майбутнього високопрофесійного диригента. Пройти курс диригування у навчальному закладі ще не означає, що майбутній диригент уже став професіоналом. Він лише отримує основи диригентської техніки, які потрібно буде надалі розвивати і вдосконалювати у процесі кропіткої творчої роботи з колективом.

Список використаних джерел

1. Гофман И. Фортепьянная игра. / Ответы на вопросы о фортепьянной игре. / И. Гофман. – М., 1961. – 224 с.
2. Иванов-Радкевич А.П. О воспитании дирижера. / А. П. Радкевич. – М. : Музыка, 1973. – 78 с.
3. Колесса Н. Ф. Основы техники дирижирования. / Н. Ф. Колесса. – К. : Музична Україна, 1981 – 208 с.
4. Маркевич И. Искусство дирижирования в наше время. – В кн. : Исполнительское искусство зарубежных стран.. – М., 1970. – Вып. 5. – С. 114-117.
5. Ольхов К. О дирижерском жесте и его элементах. – В кн. : Хоровое искусство. / К. О. Ольхов. – Л., 1967. – С. 42-75
6. Питання диригентської майстерності. / Упорядник М. Канерштейн. – К. : Музична Україна, 1980. – 284 с.
7. Разумный И. Г. Посібник з диригування. / И. Г. Разумный. – К. : Музична Україна, 1968. – 120 с.
8. Римский-Корсаков Н. А. Теория и практика (и) обязательная теория музыки в русской консерватории. / Полн. собр. соч. Литературные произведения и переписка. /Н. А. Римский-Корсаков. – М., 1963. – Т. 2. – 204 с.
9. Шерхен Г. Дирижерское исполнительство: Практика. История. Эстетика / Редактор-составитель, автор вступ. статьи, дополнений и комментариев Лео Гинзбург. / Г. Шерхен. – М., 1975. – 631 с.

The article deals with the essence of conducting discipline as a means of forming of professional skills of students of higher artistic educational establishments which improves the professional skills of a future conductor of the instrumental collective assists to intellectual development of a student, brings up love for to the profession.

Key words: *conducting, educating of high-professional conductor, forming of professional skills, instrumental collective, studies in the institute of arts.*